

İÇİNDEKİLER

SÖZ BAŞI.....	7
HAMDİ GİRAYBAY'IN YETİŞTİĞİ SOSYAL VE SİYASİ ORTAM VE ŞAİRİN HAYATI.....	11
HAMDİ GİRAYBAY'IN ESERLERİ.....	31
KAYNAKLAR.....	35
HAMDİ GİRAYBAY'IN ŞİİRLERİ VE AKTARMALARI.....	37
NE SAQLANDIÑ O QADAR?.....	38
ESKİ TATAR MEKTEBİ.....	40
ŞAY DEMEÑİZ, BABAYLAR.....	46
KETME, BALAM, AYIPTIR.....	48
MEN DE ANT ETTİM.....	52
ANT ETKENMEN AYTAMAN.....	54
ÇOLPANĞA.....	56
LEYLÂĞA.....	58
QAYĞI.....	60
YAÑI DEFTERGE.....	62
GİZLİ SÜYGÜ.....	64
UYANIÑIZ, TATARLAR!.....	66
NAMUSLI QIZĞA (I).....	66
NAMUSLI QIZĞA (II).....	68
NAMUSLI QIZĞA (III).....	68
QARĞIŞ SAĞA.....	70
SEN.....	70
ANAMA.....	72
TOQAYĞA.....	74
MİLLET SÜYGÜSİ BOLMAĞAYDI.....	76
GENÇLİKNİÑ BİR DAQIQALIQ ZEVQI.....	78
MEKTEP KEREK.....	84

YAŞ TATARĞA.....	86
ALTAYLIĞA.....	88
QALBİMNIÑ DAVUŞI.....	90
SATLIQ İMTİAN.....	92
SENMİ EDİÑ?.....	94
ĞA.....	96
COŞQUN.....	98
KÖRÜŞÜV.....	100
HOŞ KELDİÑİZ.....	102
HOŞ KELDİÑİZ.....	104
MEKTÜP.....	106
“ŞİİRLERİÑNİ NIÇÜN BASTIRMAYSİÑ?” - DEGEN DOSTUMA.....	108
ÖPKELEV.....	108
VESVESELİĞİM.....	110
ARFE KÜNÜ.....	112
OQUĞAN QIZĞA.....	114
YOLCULAR.....	116
TİNTÜV (OBLAVA).....	118
HORLUQ.....	120
İNCE.....	122
KİTAPÇI BABAĞA.....	124
TUVĞAN TİLİME.....	126
ÇAŞLIQQA.....	130
TATAR OCASINA.....	132
QALAY ETİP SIRIMNI SAĞA AÇAYIM.....	134
TATAR İÇÜN.....	136
BİRLİK.....	138
KERÇ.....	138
OTURŞUV.....	140
ÖLÜGE.....	142

QARASUV.....	144
TANIŞ BOLDIM.....	146
AQYAR YALISINDA.....	152
YAŞ TATARLARĞA!.....	154
CİGİTKE.....	156
TAÑDA.....	158
QIRIMTATAR BİTARAF KONFERENTSİYASINA KELGEN VEKİLLERNİÑ KÖYGE QAYTQAN SOÑ CEMAATNI CIYIP AYTQAN NUTQLARI.....	160
SIÇANÇIQMAN MIŞIÇIQ.....	164
ZAVALLI TATAR QIZI.....	166
KÖZLERİ.....	170
ZELİHA TOTAY ÇOBANZADENİÑ ALBOMINA.....	172
SEYDAHMED TATARNİÑ QIZI AYŞE TOTAYĞA.....	172
TATAR QIZINIÑ QARA BAXTI VEYA ANAYIMNIÑ KÖZYAŞLARI.....	174
TATAR ŞAİRLERİNE.....	182
TAYÇIĞIM.....	184
KADET QAÇA.....	186
TALAQ.....	188
ÖMÜR KEÇE.....	190
FENGE.....	192
QIZILTAŞLI HATİCE TOTAYĞA.....	194
ULU ÖZENLİ ASIYE TOTAYĞA.....	196
CİGİT TÜRKÜSİ.....	198
AÇLIQ.....	198
ÖKSÜZLER.....	202
KEÇTİ ENDİ.....	208
AYRILIQ.....	216
CİGİTNİÑ CIRI.....	218
DARÜLMALÜMATNI BİTİRGEN QIZLARIMIZĞA.....	220

ŞARQLILARĞA.....	222
CEMAAT TAYAĞI.....	224
HİCRET.....	228
NABOR.....	236
YAŞLIĞINA TOY MAY ÖLGEN ARQADAŞIM YAYA FERİTKE.....	242
MUBALİĞACI ŞAİRGE.....	244
ALMA ŞU KÜNLERİ.....	246
SPEKULÂNT.....	246
ÇOBAN-ZADEGE.....	248
SELÂM!.....	250
QIZLARĞA PEK YANAŞMA!.....	252
BAĞÇASARAY.....	254

SÖZ BAŞI

M.S. IV. yüzyılın sonlarından itibaren değişik Türk boylarının yaşadığı Kırım yarımadası, M.S. XI. ve XII. yüzyıllarda Kıpçak Türklerinin yerleşim merkezi olur. Bu dönemde kültür, sanat ve ticaret bakımından çok ilerleyen Kırım, Kıpçakların da önemli merkezlerinden biridir.

Stratejik öneme sahip olan Kırım, Altın Orda Hanlığı zamanında, daima mühim bir yer tutmuştur. XIV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Altın Orda Hanlığı'nda yaşanan taht kavgaları sırasında Kırım, rakip beylerin ve hanların sığındıkları bölgelerdendir. Altın Orda Hanlığı'nın dağılma sürecine girmesiyle, müstakil bir hanlık şeklini alan Kırım Hanlığı, I. Mengli Giray Han zamanında Osmanlı İmparatorluğu'na bağlanmıştır.

Kırım Hanlığı'nın Osmanlı Devleti'ne ilhak etmesi, daha Altın Orda zamanında başlayan İstanbul'un kültürel tesirinin hızlı bir şekilde artmasına sebep olur ki, tabii olarak bu etkilenmenin neticeleri, Kırım Türklerinin dilinde ve edebiyatında da görülecektir.

Hanlık döneminde Osmanlı Divan Edebiyatını aratmayacak kadar kuvvetli bir klasik edebiyata sahip olan Kırım Tatar Edebiyatı, ne yazık ki, 1783 yılında Kırım'ın Rus Çarlığı tarafından işgal edilmesinden sonra, yüz yıl süren karanlık bir dönem yaşamıştır. Kırım Türk Edebiyatının yeniden canlanması, Rusya'daki bütün Müslüman Türk halkının millî uyanışında rol oynayan İsmail Gaspıralı ve "Tercüman" gazetesi sayesinde olacaktır.

Rusya'da yaşanan 1905 meşrutiyet inkılâbının özgürlük rüzgârı, Kırım'da da millî edebiyatın gelişmesinde oldukça önemli bir yer tutar.

Hamdi Giraybay, daha henüz bu özgürlük havasının hissedilmeye başlamadığı, hatta Çarlığın zulmünün kuvvetle yaşandığı 1900 yıllarında doğmuş, Kırım Tatarları tarafından "Yeşil Ada" olarak adlandırılan Karadeniz'in kuzeyinde bir ada görünümündeki Kırım yarımadasının siyasi, sosyal ve iktisadi açıdan oldukça gelişmiş bir şehri olan Karasubazar'da yetişmiştir.

Karasubazar, Kırım Hanlığı dönemlerinde de iktisadi alanda önemli merkezlerdendir ve 1905 sonrasında Türkçü-sosyalist bir grup olan "Yaş Tatarlar" grubunun merkezi durumundadır. "Yaş Tatarlar" grubunun lideri Abdürreşit Mehdiyev, Karasubazar'da, bilhassa belediye başkanlığı yaptığı yıllarda, şehir için yaptığı hizmetlerin yanında, mirzalar

tarafından köyünden sürülenlerin barındırılması, Cemiyet-i Hayriye vasıtasıyla zeki çocukların İstanbul'a gönderilerek okutulması, Karasubazar rüştiyesinin açılması gibi faaliyetleriyle Kırım Tatarlarının gönlünde çok önemli bir yer kazanır.

Mehdiyev ve Türk Dünyası birliği fikrini benimsemiş olan Hasan Sabri Ayvazov, "Vatan Hadimi" gazetesini çıkararak, Kırım Tatar kültür ve siyasi hayatında önemli çalışmalar yapmışlardır.

"Yaş Tatarlar" grubunun pek çok üyesi gibi, Hamdi Giraybay da yoksul, ezilen, cahil kalmış Kırım Tatar köylülerinden birinin oğludur. Bu şartlar altında yetişen Hamdi Giraybay, yazdığı şiirlerde, tabii ki halkının yaşadığı sıkıntıları ta yüreğinin derinliğinde hissedecek ve hissettiklerini de mısralarında âdeta haykıracak, daha iyi şartlar için öğütler verecektir.

Sadece milletin varlığını ve gelişmesini isteyen, sosyalist sistemle ters düşecek hiçbir faaliyette bulunmayan Hamdi Giraybay, dönemindeki pek çok aydın gibi, suçlama kampanyası neticesinde tutuklanır. İlk tutuklama sırasında şairin evinde bulunan bütün evrakları ve henüz basılmamış elyazması şiirleri KGB tarafından toplanıp götürülür. Şiirlerinden geriye, değişik dergi ve gazetelerde basılan şiirleri, "Caşlar" isimli şiir kitabı ve kardeşi Ezel Giraybay'da bulunan bir karalama şiir defteri kalır.

Ezel Giraybay, bu şiir defterindeki şiirleri ve bulabildiğince dergi ve gazetelerde basılan şiirleri toplar; oğlu Latıf Azim ise, bu şiirleri 1994 yılında Romanya'da yaşayan Piraye Kadrızade'ye okutarak "Yaş Tatarlarğa" ismiyle bir kitap halinde Romanya/Köstence'de neşreder.

Bu kitapta yer alan şiirler, Uriye Edemova tarafından Kril harflerine aktarılır ve "Amdi Giraybay-Şiirler" isimli şiir kitabı olarak 1997'de Kırım/Simferepol'de neşredilir.

Kırım'da yaşayan, Kırım Tatar Edebiyatı sahasında çalışmaları ile tanınan Profesör Doktor İsmail Kerim ise, 2009 yılında Hamdi Giraybay'ın gazete ve dergilerde basılan şiirlerini toparlayarak "Cigitke" isimli şiir kitabını neşreder.

Elinizdeki bu çalışmada, Hamdi Giraybay'ın iki şiir kitabındaki şiirleri, Cafer Seydahmet Kırimer'in hazırladığı "Kırım Şiirleri" isimli eserde yer alan Giraybay'ın şiirleri ve değişik dergilerde çıkan şiirleri toplanarak tarih sırasına göre düzenlenmek suretiyle neşre hazırlanmıştır. Bu

çalışmada, her şiir sırayla numaralanmış, çift varyantı olan şiirlere aynı numara verilmiş, ancak her varyant ayrıca 1, 2 şeklinde numaralanmıştır.

Bu kitaplarda yer alan bazı şiirler, dergi ve gazetelerdeki varyantlarından biraz farklıdır. Şiirin muhtevasında etkili olmayan bu farklılıklar gösterilmemiştir. Ancak, bu çalışmada yer alan şiirlerin 24-1. sırasında yer alan “Altaylı’ğa” isimli şiirden oldukça farklı olan bir diğer varyantı “Qalbimniñ Davuşı”na 24-2. sırada verilmiştir. Gene, 30-1 numaralı “Hoş Keldiñiz” isimli şiirin 30-2 numaralı diğer bir varyantı arasında da çok fark olduğu için, bu şiirin iki varyantı da bu çalışmaya alınmıştır.

Şairin Romanya’da basılan, “Yaş Tatarlarğa” isimli şiir kitabındaki – karalama şiir defterinden alınmış olmalı- “Uyanıñız Tatarlar” (12) isimli şiirin sonunda bulunan aşağıdaki mısralar, şiirle ilgisiz oldukları için, başka bir şiire ait olacakları düşüncesiyle, bu çalışmaya konmamıştır.

“Ayta qoydım.

Oqumasañ, alıp satsañ soñ ötmekke toyarsıñ,

Deste-deste aqçalarını cepçiğiñe qoyarsıñ.”¹

Genellikle lirik tarzda şiir yazan şairin “Öksüzlerge” ve “Eski Qırım Tatar Mektebi” isimli eserleri manzum tiyatro türündedir.

Daha 29 yaşında, gencecik bir delikanlı iken öldürülen Hamdi Giraybay’ın elimizde bulunan şiirleri maalesef çok azdır. KGB’nin arşivinde daha dünya yüzü görmemiş şiirleri, bir gün ortaya çıkacaktır.

Hamdi Giraybay; İsmail Gaspıralı, Abdüreşit Mediyev, Hasan Sabri Ayvaz, Numan Çelebi Cihan, Cafer Seydahmet Kırımer gibi bütün ömürlerini milletlerinin hem siyasi hem de fikrî açıdan bağımsız yaşamaları için harcayan Türkçü aydınlardan çok etkilenmiştir.

Hamdi Giray, Sultan Galiyev’in yakın dostu olan Osman Deren Ayrırlı ve Veli İbrahimov gibi, sosyalizmin Rusya’daki Türklere özgürlük ortamı yaratacağına inanmış ve hayatını boyunca bu yolda mücadele etmiştir. Ancak ne yazık ki, “Hoş Keldiñiz Bolşevikler Qırım’ğa” diye karşıladığı Bolşeviklerin kurbanı olmuştur.

Dr. Zühâl Yüksel

¹ Söyleyiverdim.

Okumazsan, ticaret yaparsan ekmeğe doyorsın,

Deste deste paraları cepçiğiñe koyarsın.